

Διονυσίου Σολωμού, *In morte di Ugo Foscolo*:
μια πολλαπλή αφιέρωση

Πρώτη δημοσίευση: “Το σονέτο *In morte di Ugo Foscolo* του Σολωμού και οι ελληνικές μεταφράσεις του”, περ. *Το Δέντρο*, τχ. 44-45 (Μάϊος 1989) 127-139 [αφιέρωμα στον Σολωμό].

με τον πόνο της ωρφανεμένης πατρίδας
και με την ύστερην ευχήν του

Γ. ΚΑΛΟΣΓΟΥΡΟΣ

Το ιταλικό σονέτο του Σολωμού *In morte di Ugo Foscolo* είχε την τύχη να αποδοθεί στα ελληνικά με πολλές κι ενδιαφέρουσες μεταφράσεις. Τις παρουσιάζω συγκεντρωμένες εδώ, ως ένα μικρό συμπλήρωμα στη σολωμική βιβλιογραφία.

Το ποίημα γράφτηκε μετά τις 14 Σεπτέμβρη του 1827 (ημερομηνία θανάτου του Φώσκολου) και είναι από τα τελευταία έργα της ιταλικής παραγωγής του Σολωμού στην περίοδο της Ζακύνθου (1818-1828).¹ Διασώθηκε σε χειρόγραφο που προέρχεται από υπαγόρευση του ποιητή σε φίλους του.² Δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στα 1859, στην κερκυραϊκή έκδοση του Πολυλά.³ Ο Κουαρτά-

1. Σχετικά με την κατάταξη του σονέτου βλ. Λίνος Πολίτης, *Διονυσίου Σολωμού Άπαντα*, τόμος Β', πεζά και ιταλικά, έκδοση, σημειώσεις Λίνου Πολίτη, Αθήνα, Ίκαρος, 1955, όπου το σονέτο κατατάσσεται στην κατηγορία: "Άλλα σονέτα και ποιήματα της εποχής της Ζακύνθου".

2. Η πληροφορία προέρχεται από τον Πρόλογο του Κουαρτάνου στον τόμο *Διονυσίου Σολωμού, Τα Ευρισκόμενα*, προλεγόμενα Ι. Πολυλά [στα ελληνικά] και Pietro Quartano di Calogera [στα ιταλικά], Κέρκυρα 1859. Μετάφραση του προλόγου έχουν δημοσιεύσει ο Γερ. Σπατάλας στο περ. *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, (20-3-1927) 3 και ο Θ. Σπ. Μακρής: Πέτρου Κουαρτάνου Καλογερά, Προοίμιον στη *Νέα Εστία*, (1962) 847-850.

3. *Διονυσίου Σολωμού, Τα Ευρισκόμενα*, ... ό.π., σ. 379.

νος, που επιμελήθηκε τα ιταλικά έργα της έκδοσης αυτής, διευκρινίζει στον Πρόλογό του πως παρουσιάζει μια αξιολογική επιλογή από τα ιταλικά έργα του ποιητή: «δεν μπορούσαμε να δώσουμε παρά το καλύτερο». ⁴ Η διευκρίνιση αυτή μπορεί να θεωρηθεί και ως μια πρώτη θετική κριτική για το συγκεκριμένο ποίημα. Δεν έλειψαν όμως και οι αρνητικές κριτικές για το σονέτο. ⁵ Ο Καλοσγούρος φαίνεται να εντοπίζει καλύτερα τη βαρύτητα του ποιήματος: «Άξιο του συναισθήματος του Σολωμού είναι και το σονέτο στον Φόσκολο με τον πόνο της ωρφανεμένης πατρίδας και με την ύστερη ευχήν του». ⁶

Αυτή ακριβώς η σύμπτωση των δύο μεγάλων μορφών, Σολωμού και Φώσκολου, μέσα στο ποίημα φαίνεται πως έπαιξε βασικό ρόλο και στη μεταφραστική του τύχη. Είναι το πρώτο από τα ιταλικά έργα του Σολωμού που μεταφράζεται στα ελληνικά, πέντε μόλις χρόνια μετά το θάνατό του (μετάφραση Βικέλα, 1862). ⁷ Η χρονολογία μάλιστα αυτή απέχει σημαντικά (21 χρόνια) από την αμέσως επόμενη μετάφραση άλλων ιταλικών ποιημάτων του Σολω-

4. Θ. Σπ. Μακρής ... ό.π. σ. 848.

5. Ο G. Surra στο άρθρο του “Ugo Foscolo e i suoi compatrioti greci”, περ. *Nuova Antologia*, (16-12-1927) 487, γράφει για το σονέτο: «δεν είναι κάτι που να μπορεί να τιμήσει το συγγραφέα κι ακόμη περισσότερο τη μνήμη του ποιητή στον οποίο είναι αφιερωμένο». Με τη γνώμη του Surra ταυτίζεται και ο C. Brighenti, *Dionisio Solomo, Elogio di Ugo Foscolo, con introduzione e note*, 2a ed. riveduta, Patavia 1934, σ. 26.

6. *Διονυσίου Σολωμού, Τα ιταλικά ποιήματα*, Πρόλογος και μεταφράσεις Γ. Καλοσγούρου, Αθήνα 1921, σ. 15.

7. Ο Δε Βιάζης, προφανώς αγνοώντας την έκδοση των *Στίχων* του Βικέλα στο Λονδίνο (1862) -όπου και η μετάφραση του σονέτου-, θεωρούσε ως πρώτο μεταφραστή ιταλικών έργων του Σολωμού τον Αντόνιο Μάτεσι. (Βλ. το άρθρο του “Μεταφράσεις των ποιήσεων του Σολωμού”, στο περ. *Αι Μούσαι*, (Ζάκυνθος), αρ. 220 (1902) 2.

μού.⁸ Θα πρέπει να σημειωθεί ακόμη πως μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα (που συμπίπτει με την πρώτη περίπου 50ετία από το θάνατο του Σολωμού), κι ενώ ελάχιστα (δέκα)⁹ ιταλικά ποιήματά του έχουν δημοσιευτεί συνολικά σε ελληνική απόδοση, το σονέτο για τον Φώσκολο έχει ήδη τρεις διαφορετικές μεταφράσεις και πέντε τουλάχιστον δημοσιεύσεις και αναδημοσιεύσεις.

Σήμερα το σονέτο αριθμεί δέκα μεταφράσεις και οι αναδημοσιεύσεις του – όσες μπόρεσα να επισημάνω– φτάνουν τις εικοσιπέντε. Είναι, άρα, το πιο πολυμεταφρασμένο και πολυδημοσιευμένο ιταλικό ποίημα του Σολωμού. Ας σημειωθεί ακόμη πως μια παράλληλη δημοσίευση δύο διαφορετικών μεταφράσεων (του Μαρκορά και του Καλοσγούρου), μαζί και με το ιταλικό κείμενο, είχε παρουσιαστεί στα 1927 σε τιμητικό τόμο για τον Φώσκολο.¹⁰

Απ' όλες τις δημοσιεύσεις και αναδημοσιεύσεις του σονέτου, είτε αυτές εμφανίστηκαν μεμονωμένες, είτε μέσα σε συλλογική παρουσίαση ιταλικών έργων του Σολωμού, μόνο οι δύο περιπτώσεις, του Βικέλα και του Καλοσγούρου, έχουν καταχωρηθεί στις βιβλιογραφίες του ποιητή. Ενώ για την (πρώτη) δημοσίευση του Βικέλα υπάρχει η σχετική μνεία και στον Ζώη.¹¹

-
8. Στα 1883 ο Δε Βιάζης εκδίδει στη Ζάκυνθο τα *Άπαντα Αντωνίου Μάτεσι* μετά ιστορικών προλεγομένων, σημειώσεων και γλωσσαρίου, όπου καταχωρούνται και οκτώ σονέτα του Σολωμού, από τη συλλογή *Rime imprevvisate*, μεταφρασμένα από τον Μάτεσι, στις σελ. 115-120.
 9. Εκτός από τις μεταφράσεις του Βικέλα και του Μάτεσι, στα 1887 δημοσιεύτηκε από τον Στ. Μαρτζώκη και η μετάφραση του ποιήματος “Εις τον Άγιον Διονύσιον” στο *Ζακύνθιον Ημερολόγιον* του έτους 1887, σ. 26.
 10. Στο *Πανηγυρικό Λεύκωμα Ζακύνθου δια την εκατονταετηρίδα του Ούγου Φωσκόλου*, έκδοσις περ. *Ιόνιος Ανθολογία* (Ζάκυνθος) 1927, σ. 43-44.
 11. Σ. Βογιατζάκη–Ν.Β. Τωμαδάκη, *Βιβλιογραφία Διονυσίου Σολωμού (1825-1933)*, Χανιά 1934, (σελ. 16: Βικέλας και σελ. 21: Καλοσγούρος). Γεωργίου Ν. Παπανικολάου, *Διονυσίου Σολωμού Άπαντα*, τόμ. Β', Αθήνα 1972, (σελ. 758: Βικέλας, σελ. 144-145: Καλοσγούρος). Α. Ζώης, *Λεξικόν ιστορικών και λαογραφικών Ζακύνθου*, τόμ. Α', Αθήνα 1898, σ. 93.

Οι μεταφράσεις του σονέτου μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: στις μεταφράσεις που έγιναν από λογοτέχνες και σ' αυτές που έγιναν από φιλόλογους. Από τις μεταφράσεις των λογοτεχνών οι πιο επιτυχημένες είναι του Βικέλα, του Μαρκορά, του Καλοσγούρου και η πιο πρόσφατη της Δαλιμάτη. Η μετάφραση μάλιστα του Καλοσγούρου, χάρη στην πιστότητα και ποιητικότητά της, είχε τη μεγαλύτερη διάδοση. Από τις λόγιες, η μετάφραση του Πολίτη είναι η πιο έγκυρη φιλολογική απόδοση.

Παραθέτω σε συνοπτικό πίνακα τις μεταφράσεις:

α/α	Χρόνος έκδοσης	Μεταφραστής	Τόπος έκδοσης	Μετρική μορφή	Καταγραφές
1	1862	Δ. Βικέλας	Λονδίνο	Σονέτο: δεκαπεντασύλλαβοι ομοιοκατάληκτοι	Λ.Χ. Ζώης (1898) Ν.Β. Τομαδάκης (1934) Γ.Ν. Παπανικολάου (1972)
2	1872	Γ.Δ. Κανάλης	Σμύρνη	(το 2 ^ο τρίστιχο): 15σύλλ.+8σύλλ. ομοιοκατάληκτοι	-
3	1898	Γεορ. Μαρκοράς	Αθήνα	Σονέτο: εντεκασύλλαβοι ομοιοκατάληκτοι	-
4	1902	Γ. Καλοσγούρος	Αθήνα	Σονέτο: δεκατρισύλλαβοι ομοιοκατάληκτοι	Ν.Β. Τομαδάκης (1934) Γ.Ν. Παπανικολάου (1972)
5	1919	Σπ. Δε Βιάζης	Αθήνα	[πεζή μετάφραση]	-
6	1948	Γεορ. Σπαταλάς	Αθήνα	σονέτο: εντεκασύλλαβοι ανομοιοκατάληκτοι.	-
7	1954	Κ. Καιροφύλας	Αθήνα	σονέτο: εντεκασύλλαβοι ανομοιοκατάληκτοι.	-

8	1957	Α. Πολίτης	Αθήνα	[πεζή μετάφραση]	-
9	1969	N.B. Τομαδάκης	Αθήνα	σονέτο: δεκαπεντασύλλαβοι ανομοιοκατάληκτοι.	-
10	1970	M. Δαλμάτη	Αθήνα	15 ελεύθεροι στίχοι	-

Οι περισσότεροι μεταφραστές του ποιήματος είναι και μεταφραστές του Φώσκολου. Κατά συνέπεια μπορούμε να φανταστούμε πως μεταφράζοντας το σονέτο δεν κάνουν άλλο από το να καταθέτουν και τη δική τους αφιέρωση στον έλληνα ποιητή που δοξάστηκε με την ιταλική δάφνη.

Εκτός όμως από τη μεταφραστική τύχη του σονέτου, αξίζει να προσεχθεί και η περίπτωση της μετάφρασης της κατακλείδας του, που λειτούργησε ως δάνειο, στο σονέτο του Μαβίλη, *Νίκη*. Ο τελευταίος ιαμβικός εντεκασύλλαβος στίχος της ποιητικής σύνθεσης του κερκυραίου ποιητή απηχεί την κατακλείδα του σολωμικού σονέτου: *Γενηθήτω ποιητής που να του μοιάσει!* (*Fa che nasca per lei chi ti somigli*), επαναλαμβάνοντας τη σολωμική *ύστερην ευχήν* για έναν άλλο Βακχυλίδη, που θα υμνήσει τους νέους Ολυμπιακούς Αγώνες στα 1896.¹²

Η μετάφραση της επίμαχης ευχής –για την ακρίβεια ολόκλη-

12. Το σονέτο πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Νουμάς* αρ. 500 (1913)36. Αναφέρεται στη νίκη του Σπ. Λούη μαραθωνοδρόμου στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896: Εβρέθηκ' ένα ατίμητο βλησίδι! / Τώρα που οι αρχαίοι ξανάζησαν αγώνες, / που της Πατρίδας δίνουν ζωογόνες / φλόγες, αντρείας πολεμικής μισίδι, // του Γένους μας παμπάλαιο στολίδι, / πώλαμπε στου Ηρακλή τους ελαιώνες / έπειτ' από εικοστρείς και πάλ' αιώνες, / ξαναστράφτουν οι Ωδές του Βακχυλίδη. // Σ' εμάς τον στέρνει τώρα η Ελλάδα Μάνα, / θριάμβου αρραβώνα στη μεγάλη Πάλη, / και το Γένος μ'ελπίδας θρέφει μάνα // που σ' άγιο Αγώνα θα νικήσει πάλι. / Μάνα! Τους νέους Σου ήρωες να εγκωμιάσει / γεννηθήτω ποιητής, που να του μοιάσει!

ρο το δεύτερο τρίστιχο του σολωμικού σονέτου– θα λειτουργήσει ως δάνειο και στην περίπτωση του Κανάλε, όπως θα σημειωθεί λίγο πιο κάτω.

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

IN MORTE DI UGO FOSCOLO

Pianse tua patria, o splendidissim' alma,
Il dì che it tuo partir da lei le spiacque;
E pianse poscia, e invidiò la palma,
Che italica, e non sua, tanto ti piacque.

Ed or più piange, e batte palma a palma,
E nullo accento di dolor si tacque,
Gridando: Ahi che m' è tolta anche la salma,
Che già famosa in terre stranie, e giacque !

Deh ! per quei, che tu avesti, incliti fregi
D' ingegno e di virtù, che fûr di tempre
Che intellette saran sol dagli egregi,

Se non vuoi che tua patria si consigli
Col dolor del suo danno, e pianga sempre,
Fa che nasca per lei chi ti somigli.

Το κείμενο διασώθηκε σε μια μόνο μορφή χωρίς παραλλαγές¹³ και έτσι καταχωρείται στην πρώτη έκδοση των *Απάντων* από τους Πολυλά-Κουαράντο (1859)¹⁴, στη δεύτερη από τον Δε Βιάζη

13. Η πληροφορία από τον Πρόλογο του Πολυλά, βλ. και σημ. 2.

14. Διονυσίου Σολωμού, *Τα Ευρισκόμενα*, ό.π., σ. 379.

(1880)¹⁵ κι αργότερα σε όλες τις επόμενες. Εξαίρεση αποτελεί η δημοσίευση του σονέτου από τον G. Barone, στα 1910¹⁶, όπου ο στίχος 8 εμφανίζεται ως εξής: *Che, già famosa, in terre stranie giacque!*

ΟΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

1. Του Δημητρίου Βικέλα (1862)

Δημήτριος Βικέλας, *Στίχοι*, Λονδίνο 1862, σ. 47.

Αναδημοσιεύσεις: 1) Δ. Βικέλας, *Στίχοι*. Αθήνα 1885, σ. 64. 2) περ. *Ποιητικός Ανθών* (Ζάκυνθος), Α' τομ., 2 (1886) 24. 3) “Μεταφράσεις ιταλικών ποιημάτων Δ. Σολωμού”, περ. *Αι Μούσαι* (Ζάκυνθος), τομ. ΚΒ', αρ. 499 (1914) 7.

Η μετάφραση

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΩΣΚΟΛΟΝ

Ἐθρήνησε ἡ Ζάκυνθος, ψυχὴ μακαρισμένη,
τὴν ἕμερα ὅπου σ' ἔδιωξε μακριὰ τῆς κακῆς Μοῖρας,
καὶ πικραμένη ἄκουσε τὴν θεϊκὴ σου λύρα
Ἰταλικά νά τονισθῆ, καὶ ξένους νά εὐφραίνῃ.

Καὶ τώρα πῶς πικρὰ θρηνεῖ, καὶ κλαίει ἀπελπισμένη
τόν θάνατό σου, καὶ κτυπᾷ τὴν μιά ᾗς τὴν ἄλλῃ χεῖρα,
καὶ κράζει: Ὡς κι' ἀπ'τό κορμί μένω ἡ ἔρημη χήρα
αὐτοῦ, ποῦ δόξα ἀπέκτησε καὶ μνήμα εἰς γῆν ξένη!

15. Σπ. Δε Βιάζη, *Ἄπαντα Διονυσίου Σολωμού*, Ζάκυνθος 1880, σ. 331.

16. G. Barone, *Dionisio Solomos, poeta e scrittore greco e italiano*, Napoli 1910, σ. 88.

ὦ! γιὰ τήν δόξα σου αὐτή τήν ξένη, γιὰ τήν φήμη
ὁποῦ ἐσκόρπισε παντοῦ ὁ νοῦς κ' ἡ ἄρετή σου,
γιὰ τῶν μεγάλων ἔργων σου τήν αἰωνία μνήμη

ἄν θέλῃς ἡ πατρίδα σου νά μή βαρυστενάζῃ,
καί νά μὴν κλαίῃ ποῦ γι' ἄλλη γῆ ἀντήχησε ἡ φωνή σου,
κάμε νά γεννηθῇ γι' αὐτήν ἕνας ποῦ νά σέ ἴμοιάξῃ!

Ἡ μετάφραση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: α) φανερώνει ὅτι ὁ Βικέλας εἶναι ὁ πρῶτος μεταφραστής ἰταλικῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ στα ἐλληνικά, β) εἶναι μια πρῶτη ἐνδειξη τοῦ θαυμασμοῦ τοῦ γιὰ τὸν Σολωμό, τὸν ὁποῖο στα 1866 ἀναγνωρίζει ὡς «το καύχημα τῆς ἀναγεννωμένης ἐλληνικῆς φιλολογίας»,¹⁷ γ) εἶναι ἀπόδειξη τῆς ποιητικῆς ικανότητάς τοῦ καὶ μέσα ἀπὸ τὴ διαδικασία τῆς μετάφρασης. Αἰξίζει ἐδῶ νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ὁ Βικέλας καταφεύγει σὲ ὀρισμένες παρεκβάσεις, οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν εἶναι τυχαίες, καθὼς παραπέμπουν σὲ ἄλλα φωσκολικά κείμενα. Συγκεκριμένα στο πρῶτο τετράστιχο τῆς μετάφρασης κατονομάζεται ἡ πατρίδα τοῦ Φώσκολου, ἡ *Ζάκυνθος* (στίχος 1), προστίθεται ἡ ἐννοια τῆς *κακῆς Μοίρας* (στίχος 2) καὶ τέλος ἡ *δόξα (δάφνη)* τοῦ ποιητῆ ἔχει ἀντικατασταθεῖ με τὴν ἐννοια τῆς *λύρας τοῦ που τονίστηκε ἰταλικά* (στίχοι 3 καὶ 4). Μέσα στο φωσκολικό ἔργο καὶ οἱ τρεῖς αὐτές προσθήκες ἔχουν τὶς ἀντιστοιχίες τους: μποροῦμε νὰ ἐντοπίσουμε ἐνδεικτικά: α) τὴν προσφώνηση *Zacinto mia* στο περιήφημο σονέτο τοῦ γιὰ τὴ *Ζάκυνθο* (στ. 3), ὅπως ἐπίσης καὶ στὴ λυρική ἀποσπασματική τοῦ σύνθεσης *Le Grazie*, ὅπου ἡ *Ζάκυνθος* κατονομάζεται ἐπανηλειμμένα: *Salve Zacinto, Sacra città è Zacinto, Bella è Zacinto* (στ. 47, 52, 57). β) Ὁ ρόλος τῆς *σκληρῆς μοίρας* ἐπι-

17. Δ. Βικέλα, *Ἀπὸ Νικοπόλεως εἰς Ὀλυμπίαν – ἐπιστολαὶ πρὸς φίλον*, 1886. (Βλ. Βασικὴ Βιβλιοθήκη αρ. 21, σ. 67).

σημαίνεται συχνά στο φωσκολικό έργο, όπως π.χ. στους στίχους 147- 149 από το ποίημα *Dei Sepolcri: Ove una volta la fortuna cessi / Delle vendette* (όπου τέλος η τύχη τους σκληρούς να πάψη /κατα-τρεγμούς της [μετ.Καλοσογούρου]). γ) Τέλος στους στίχους 91-94 της φωσκολικής ωδής *Alla amica risanata* είναι ενδεικτική η αναφορά στη *λύρα του ποιητή*, στην οποία παραπέμπει η παρέκβαση του Βικέλα: *Ond'io, pien del nativo/Aer sacro, su l' Itala/Grave cetra derivo/ Per te le corde eolie,...* (έτσι και εγώ γεμάτος από τον άγιο αέρα της πατρίδας μου, μεταφέρω για σε στην σοβαρή ιταλική λύρα τις αιολικές χορδές...[πεζή μετάφραση Μαρ. Σπ. Μινώτου]).

Τέλος ας σημειωθεί πως η μετάφραση του Βικέλα αποδίδει το σονέτο με ρυθμικούς δεκαπεντασύλλαβους στίχους και με έντεχνη ομοιοκαταληξία (αββα, αββα, γδγ, εδε).

2. Το υ Γεωργίου Δ. Κανάλε (1872)

Γ. Δ. Κανάλες, “Βιογραφία Διονυσίου Σολωμού”, περ. *Μέντωρ* (Σμύρνη), τόμ. Δ' (1872) 238. [βιογραφική μελέτη μέσα στην οποία ενσωματώνονται σε μετάφραση οι στίχοι 12-14 του σονέτου].

Αναδημοσιεύσεις (της μελέτης και της μετάφρασης) μέσα στους τόμους: 1) *Γύρω στο Σολωμό*, τομ. Β', Αθήνα, εκδόσεις Στοχαστής, 1927, σ. 195. 2) Κ. Παλαμάς-Γ. Ψυχάρης, *Γύρω στο Σολωμό*, Αθήνα, Εστία Βιβλίου, 1960, σ. 195.

Η μετάφραση (στίχοι 12-14):

Έάν δέν θέλῃς ἡ Πατρίς πικρῶς ν' ἀναστενάξῃ
Καί νά θρηνηῖ εἰς τήν μνήμην σου
Ἄς γεννηθῇ πάλιν αὐτῇ ὅστις θά Σ' ὁμοιάξῃ.

Ο ζακύνθιος λόγιος Κανάλες δημοσίευσε τη *Βιογραφία Διονυσίου Σολωμού* στη Σμύρνη (1872), όπου δίδαξε για πολλά χρόνια στην Ευαγγελική Σχολή. Είναι μία θερμιά βιογραφία για τον Σολωμό, η δεύτερη χρονολογικά μετά την αντίστοιχη του Πολυλά

στον Πρόλογο των *Ευρισκομένων* (1859). Το βιογραφικό κείμενο του Κανάλε κλείνει με τη μετάφραση του τελευταίου τριστίχου από το σονέτο *In morte di Ugo Foscolo*, δίκη ευχής που ο βιογράφος διατυπώνει προς τον βιογραφούμενο ποιητή. Με άλλα λόγια το μεταφρασμένο τριστίχο λειτουργεί και πάλι εδώ ως δάνειο καθώς η επίμαχη ευχή προς τον Σολωμό εκφέρεται με τα ίδια λόγια με τα οποία κι εκείνος την είχε απευθύνει στον Φώσκολο.

Στη μετάφραση του Κανάλε οι στίχοι 12 και 13 αποδίδονται ελεύθερα. Η απόδοση ωστόσο είναι ρυθμική και η στιχουργική της ιδιάζουσα, αν τη συσχετίσουμε με τη στιχουργική του σονέτου: δύο ιαμβικοί δεκαπεντασύλλαβοι που ομοιοκαταληκτούν μεταξύ τους, ενώ ανάμεσά τους παρεμβάλλεται ένας ιαμβικός οκτασύλλαβος.

3. *Του Γεράσιμου Μαρκορά (1898)*

Γεράσιμος Μαρκοράς, *Μικρά Ταξείδια*, Πουήματα, Αθήνα 1898. Στη σ. 125 περιέχεται η μετάφραση του σονέτου.

Αναδημοσιεύσεις: 1) *Πανηγυρικόν Λεύκωμα Ζακύνθου δια την εκατονταετηρίδα του Ούγου Φωσκόλου*, έκδοσις Ιονίου Ανθολογίας (Ζάκυνθος) 1927, σ. 44. 2) Γερ. Μαρκοράς, *Άπαντα* (αναστήλωσε Βαλέτας), Αθήνα 1950, σ. 357. 3) Γερ. Μαρκοράς, *Άπαντα* (Άπαντα Νεοελλήνων Κλασσικών) επιμ. Γ.Κ., Αθήνα χ.χ., σ. 270.

Η μετάφραση:

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΟΥΓΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ παράφραση ιταλικού σονέτου του Σολωμού

Ἐκλαψε ἡ γῆ σου ὅταν ἐπῆρες στά ξένα,
καί, ζηλεύοντας, ἔκλαψε, τήν ὥρα
ποῦ, ἀντί δική της δάφνη, ἀπ' ἄλλη χώρα
δόξας κλωνάρι ἔχει μαγέψει Ἐσένα.

Καί πικρότερα κλαίει, καί ἀπελπισμένα
μαζί χτυπάει τὰ δυό της χέρια τώρα,
φωνάζοντας: Δέν ἔχω ἡ μαυροφόρα
μήτε νεκρό τό σῶμα του μ' ἐμένα!

Σέ ξορκίζω στοῦ νοῦ καί τῆς ψυχῆς σου
τ' ἀτίμητα καλά, ποῦ τ' ἀπεικάζει
μόνον ἕξοχο πνεῦμα, ἐμᾶς λυπήσου!

Κι ἄν ὅπως τέτοια συφορά τή βιάζει,
δέν ἀγαπᾶς νά κλάψη πάντα ἡ γῆ σου,
τέκνο της ἄλλο ἄς βγῆ, ποῦ νά σοῦ μοιάζη.

Ἡ πολύ αξιόλογη μετάφραση του σονέτου ἀπό τον Μαρκορά εἶναι ἓνα δείγμα τῆς μεταφραστικῆς ικανότητος τοῦ ποιητῆ. Συγχρόνως εἶναι ἀπό τις πιο αξιόλογες περιπτώσεις μετάφρασης ἰταλικῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ, ἡ ὁποία ὡστόσο δεν ἔχει συμπεριληφθεῖ στις βιβλιογραφίες του. Ἡ ἀναδημοσίευση στο *Παναθηναϊκὸν Δεύκωμα Ζακύνθου* γίνεται με ἀφορμὴ τῆ φωσκολικῆ ἐπέτειο. Στον τόμο μάλιστα αὐτόν ἡ μετάφραση, ὅπως ἀναφέρθηκε πιο πάνω, καταχωρεῖται μαζί με τὸ ἰταλικὸ κείμενο καὶ τὴν ἀντίστοιχη μετάφραση τοῦ Καλοσογούρου. Ὁ Μαρκοράς στὴν πρώτη δημοσίευση (1898) χαρακτηρίζει τὴ μετάφρασή του με τὸν ἀσαφῆ ὄρο «παράφραση». Στὴν πραγματικότητα σε ὀρισμένα σημεῖα ἡ ἀπόδοση εἶναι σχετικὰ ἐλεύθερη. Φανερὴ εἶναι ἡ ἀρμονία τοῦ ρυθμοῦ καὶ ἡ μετρικὴ ἀριότητα. Ὁ Μαρκοράς ἀκολουθώντας τὸ πρωτότυπο, διατηρεῖ τοὺς ἰαμβικούς ἐντεκασύλλαβους στίχους. Στὴ ρίμα τὸ σχῆμα που υιοθετεῖ (αββα, αββα, γδγ, δγδ) εἶναι ἐξίσου τεχνικὸ με τὸ σχῆμα τοῦ πρωτοτύπου (αβαβ, αβαβ, γδγ, εδε).

4. *Τοῦ Γεωργίου Καλοσογούρου (1902)*

“Δ. Σολωμοῦ, Ἰταλικά Ποιήματα”, [μεταφράσεις] Γ. Καλοσογούρου, περ. *Παναθηναϊα*, Β', ἀρ. 42 (1902) 162.